

DUYGUSAL ZEKÂ VE DİN ÖĞRETİMİ: İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ VE DUYGUSAL ZEKÂ GELİŞİMİ İLİŞKİSİ*

Remziye EGE**

Öz

Duygusal zekâ, bireyin, kendi duygularını anlaması, başkalarının duygularına empati beslemesi, duygu yönetimi, motivasyon ve duygularını yaşamı zenginleştirecek biçimde düzenleyebilme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Din öğretimi yoluyla duygusal zekâ becerilerinin ve yetisinin elde edileceği ve geliştirileceği düşünölmektedir. Bu makalede İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin muhtevassından hareketle duygusal zekâ gelişimi ile din öğretimi arasındaki paralel ilişkiye dikkat çekmek hedeflenmiştir. Söz konusu ilişki, din öğretiminin inanç, ibadet, dua, ahlak öğretim alanlarındaki konulardan örnekler üzerinde belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Duygusal Zekâ Becerileri, Din Öğretimi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi.

Abstract

Emotional Intelligence And Religious Education: The Relation Between Religious Culture And Ethics Course In The Primary School And Emotional Intelligence Development

Emotional Intelligence can be defined as knowing one's emotions, recognizing emotions in others, managing emotions, motivating oneself and, the skill of handling feelings in a way of enriching the life. It is assumed that the skills and ability of emotional intelligence can be gained through Religious Education. This article aims to point out the relation between Religious Education and Emotional Intelligence Development in the framework of the contents of Religious Culture and Ethics Course in the

* Bu makale, "Duygusal Zekâ ve Din Öğretimi (İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı Örneği)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. [Danışman Prof. Dr. Mualla SELÇUK, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s.157]

** Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı. remziyege@hotmail.com

Primary School. The article introduces this relation analyzing with special references to faith, worship, prayer and ethical education.

Keywords: Emotional Intelligence, Emotional Intelligence Skills, Religious Education, Religious Culture and Ethics Course

Giriş

Eğitim, bireyin, kişisel ve sosyal uyumunu ve dengesini düzenleyen bir araçtır. Öğrenmeye dayalı olan eğitim sürecinin, devamlılığını ve sürekliliğini sağlayacak en önemli faktörlerden birisi, değişimi ve gelişimi “içten dışa” doğru sağlayabilecek dinamikleri canlandırmak ve bu canlılığı korumaya çalışmaktır. Donanımlı bir varlık olan insanın, bunun farkına vararak, kendini geliştirebilmesine rehberlik etmek ve katkıda bulunmak, eğitimin en genel hedefidir (Smith 1965:23-24, Ülken 1967, Aytaç 1972).

Bilişimin ve iletişimin son derece hızlı olduğu üçüncü bin yılın başlarında, eğitim-öğretim alanındaki “yaşam boyu öğrenme” ve “öğrenmeyi öğrenme” gibi evrensel yaklaşımların yanı sıra, bireysel farklılıkları ön plana çıkarma ve öğreneni merkeze alma gibi yeni yönelişleri de yükselen değerler olarak değerlendirmek mümkündür (Fullan 1991:17, Özden 1998). Bu yaklaşımlar, bilgileri, değişmez doğrular olarak bireylere aktarmak ve belletmek yerine, bilginin işlevselliğini fark edebilen, araştıran, soran, cevapları yorumlayabilen, tercih eden, eleştiren, keşfedebilen bireyler yetiştirebilmeyi hedefler.

İnsanın bütün yönleri üzerine çeşitli bilim dallarının son yıllarda yoğunlaşan çalışmaları, geleneksel eğitim yaklaşımlarını derinden etkilemiştir. Eğitimde “öğrenmeyi öğrenme”, “aktif öğrenme”, “etkin öğrenme”, “yapısalıcı öğrenme”, “öğrenci merkezilik”, “çoklu zekâ kuramı”, “duygusal zekâ” vb. birçok kavram yeni yaklaşımların temel odağındadır. Özellikle duygusal zekâ, hızlı değişimin de bir sonucu olarak öğrenme-öğretme süreci ve öğeleriyle ilgili olarak en çok kullanılan kavramlardan biridir. Bu yeni yaklaşımlar eğitimde sadece öğrenme-öğretme sürecini değil, program geliştirme, ölçme-değerlendirme, öğretim materyallerinin öğrenme-öğretme sürecine daha aktif katılımını, yönetici ve veli profilini birçok şeyi etkilemiştir. Kısacası okulun hedefleri değişmiştir.

Türk Milli Eğitimi, ilköğretim çağında, bireye, “iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmek;” ve onu “ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak” amacını

ve görevini üstlenmektedir.¹ Sistem içerisinde yer alan derslerin her birinin bu amaca ulaşmak için katkısının bulunması beklenmektedir.

Dördüncü sınıftan itibaren okutulan, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de, bu amacın gerçekleşmesine kendi alanı itibariyle katkıda bulunmaktadır. Din, bizzat, insanların “iyi” olmalarını istemekte ve bunun yollarını göstermektedir (Cürcanî 1988:105) Din, insanların anlam arayışlarına cevap olmak bakımından önemli bir kaynaktır (Akıncı 2002). Din, insanların geçmişi anlayarak, geleceği inşa etmelerine katkıda bulunur. Yine din, insan fitratına uygun olarak anlaşıldığı zaman, bireyin yaratıcı yeteneklerini en üst seviyeye çıkartabilir (Onat 2000:101-107). İnsan fitratına uygun olarak anlaşılan dinin öğretimi de, uygun yöntemlerle yapılırsa, öğrencilerin en iyiyi seçebilme ve uygulayabilme kabiliyetlerini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Selçuk 2000:201). O halde “iyi” insan yetiştirme hedefine, din öğretimi de katkıda bulunacaktır.

Eğitimin de dinin de ortak tavsiyesinin, “yaratılıştan gelen sağlamlığın, sağlam olarak devralınmış olan ve gelişmeye müsait olan kabiliyetlerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi” (Bilgin vd. 2000:33) olduğu düşünüldüğünde, dengeli ve uygun yöntemlerle verilen din öğretiminin, bu tavsiyeyi gerçekleştirmede olumlu bir işlevi olacağını fark etmek mümkündür.

Eğitim ve din, “insan davranışı”nın oluşum ve gelişimiyle doğrudan ilgili alanlardır. İnsanın davranışını ortaya çıkaran etmenler arasında ise “duygular”ın önemli bir yeri vardır (Başaran 1996:120, Köknel 2003:271). Hem eğitim, hem din, bir çeşit itici güç olarak ta görülebilecek duyguları tarafından yönlendirilen insanı, zaman zaman “ ne yaptığımı bilmiyordum, aslında öyle yapmak istememiştim” diyebilecek şekilde, düşünce-istek-eylem çelişkisine düşmesini engelleyecek faaliyetleri düzenlemesi açısından önemlidir. İnsanın böyle bir çelişkiye düşmesinin en önemli sebebi, kendini yeterince tanınamaması, sahip olduğu güçlerin ve dolayısıyla bunlarla nasıl uzlaşabileceğini veya başa çıkabileceğini, bunları nasıl kullanabileceğini bilememesi olarak düşünülebilir. İnsandaki bu güçler nelerdir ve nereden kaynaklanmaktadır, bunların sevk ve idaresi nasıl sağlanır?

İnsanı harekete geçiren öfkeleridir, üzüntüleridir, korkularıdır, zevkleridir vs. Bunların şiddetli olması halinde, insan, panikler, taşkınlık gösterir,

1 İlköğretimin amaçları için bkz. *Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat 1*, “Milli Eğitim Temel Kanunu”, s.196.

donar kalır, gerginleşir, gevşer, rahatlar... İnsan, duyguları sayesinde hayat ile baş edebilir. Önemli olan, bu duyguları tanımak ve onların gücünden olumlu bir şekilde yararlanmaktır. Bu da, “kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermeme, kendini başkasının yerine koyabilme, umut besleme” (Goleman 1999:50) gibi bir dizi özelliği kapsayan bir olgunlaşma sürecinde anlamını bulmaktadır.

Duygular, tehlike, acı bir kayıp, zorluklara karşın bir hedefe doğru ilerleme, eşine bağlanma ve bir aile kurma gibi yalnızca akla bırakılmayacak durum ve görevlerde yol göstericidir. Her duygu, insanı, bir şekilde hareket etmeye hazırlar; her biri insan hayatında tekrarlanan güçlüklerle baş edebilecek şekilde insanı yönlendirir. Birey, öğrenme, öğrendiğini kullanabilme, ondan etkili bir şekilde faydalanabilme etkinliklerini düzenlerken, duygularından son derece etkilenir. Örneğin, kaygı düzeyi, bilişsel süreçlerin işlevini etkiler. Yüksek kaygı, doğru dürüst düşünmeyi, üretmeyi, karar vermeyi olumsuz bir biçimde etkilediği için, öğrenme güçlükleri yaşanabilir. Tersine düşük kaygı, umursamazlığı getireceği için, öğrenme isteğini azaltır ve performansı düşürür. O halde orta derecede hissedilen bir kaygı amaçları gerçekleştirmede yardımcı olur. Fizyolojik işlevleri uyarır, birey daha verimli iş yapabilecek hale gelir (Cüceloğlu 1998: 276-281).

Kişinin kendi duygularının farkında olması, sıkıntı verici duygularla başa çıkması, kendini başarıya doğru güdülemesi, başkalarının duygularını anlaması ve temel sosyal becerilere sahip olması, hem eğitimin hem de din eğitiminin hedefleri arasındadır. Bu ise süreci planlama, uygulama ve değerlendirme ve diğer öğelerini açıklama ile ilgili yaklaşım ve kavramların yanı sıra duygusal zekâyı da gerektiren bir anlayışın ve bilincin özellikle din dersinde kullanılması anlamına gelmektedir. Bu makale “İyi insan” yetiştirmeyi hedefleyen eğitim sisteminde, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin muhtevasının, yetiştirilmek istenen insan tipine, din alanından ne gibi katkılar sağlayabileceği, duygusal zekâ olarak ta ifade edilen, bir takım yetilerin geliştirilmesiyle doğru orantılı bir olgunlaşma süreciyle ilişkisini ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Duygusal zekâ nedir?
2. Duygusal zekâ gelişiminin birey ve toplum açısından önemi nedir?
3. Duygusal zekâ gelişimi ile din öğretimi arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Din öğretimi yoluyla duygusal zekâ gelişimi desteklenebilir mi?

Duygusal Zekâ Nedir?

Goleman, Duygusal Zekâ'yı, kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermemesi, kendini başkasının yerine koyabilme ve umut besleme gibi yetilerle açıklamaktadır (Goleman 1999:50). Goleman'a göre beynin düşünen parçası, beynin duygusal parçasından üremektedir. Beynin düşünen ve duygusal parçaları genelde yaptığımız her şeyde birlikte çalışarak, gerek iş yaşamında gerekse özel yaşamda başarılı ve mutlu olmayı sağlamaktadır. Bu da, genellikle, insanların duygusal zekâ becerilerine bağlı olarak gelişim göstermektedir.

Goleman, insanın iki zihne sahip olduğunu söylemektedir. Bunlardan birisinin düşünmeyi (akılcı zihin), diğerinin hissetmeyi (duygusal zihin) gerçekleştirdiğini; bu iki zihnin etkileşimiyle zihinsel yaşantının meydana geldiğini belirtiyor (Goleman 1999:23).

Duygusal zekâ becerileri (Emotional Quotient-EQ), bilişsel (Intelligence Quotient-IQ) becerilerin karşısı değildir, daha çok kavramsal düzeyde ve gerçek dünyada dinamik bir etkileşim halindedirler. Belki de bilişsel zekâ ile duygusal zekâ arasındaki en önemli fark, yaratılışın, bir çocuğun başarı şansını belirlemeyi bıraktığı yerden devam etmek üzere ebeveynlere ve eğitimcilerle bir fırsat yaratan duygusal zekânın daha az kalıtım yüklü olmasıdır (Goleman 1999:10).

Toplumda en zeki insanların, gem vuramadıkları tutkuların, söz geçiremedikleri dürtülerin esiri olabilmeleri her zaman mümkündür. Yüksek IQ'lu (Intelligence Quotient) kişiler özel yaşamlarını hayret edilecek ölçüde kötü yönetebilirler. Goleman'a göre IQ 'nun hayattaki başarıya katkısı en fazla yüzde yirmidir; geri kalan yüzde sekseni belirleyen başka etkenler vardır. Şöyle düşünmek de mümkündür: Bir kişinin toplumda edindiği yeri, sonuçta IQ'ya ilaveten, sosyal sınıftan, şansa kadar uzanan etkenler belirler. Her bakımdan eşit imkânlarla sahip kişilerin farklı yazgılarını açıklamakta da IQ'nun pek yardımı olduğu söylenemez. Akademik zekâ, yaşamın getirebileceği değişiklikler ve imkânlarla hazırlıklı olma konusunda çok etkili olmayabilir. Oysa yüksek IQ, zenginliğin, saygının, ya da mutluluğun bir garantisi olmadığı halde, pek çok eğitim sistemi, akademik becerilere takılıp kalarak, kişinin geleceğini belirlemede çok önemli rolü olduğu düşünülen “duygusal zekâ” yetilerini göz ardı edebilmektedir.

Duygusal yetenek, ham zekâ dahil, var olan diğer yeteneklerimizi ne kadar iyi kullanabileceğimizin belirleyicisidir. Birçok bulgu gösteriyor ki, duygusal yetenek sahibi -kendi duygularını tanıyan ve idare edebilen, başkalarının duygularını okuyup onlarla etkili bir şekilde başa çıkabilen- kişiler, hayatın her alanında -gerek romantik, yakın ilişkilerde, gerekse kuruluş içi politik ilişkilerde başarıyı belirleyen sözsüz kuralları kavrama becerisinde avantajlıdırlar.

Duygusal Zekâ Yetileri Nelerdir?

Duygusal zekâ, Çoklu Zekâ Kuramı içerisinde belirlenmiş zekâ alanlarından “kişisel” ve “kişilerarası” olarak da adlandırılan iki alanı ifade etmektedir. Bu alanların kendine has özelliklerinden hareketle, sistemleştirilen ve kabul gören duygusal zekâ alanının yetilerini şu şekilde sıralamak mümkün gözükmektedir:

Öz bilinç: Kendini tanıma. Gerçek duygularını tanıma ve bu sayede hayatının kontrolünü elinde tutarak, onu daha iyi idare edebilmektir.

Duyguları İdare edebilme: Duyguları uygun bir biçimde idare ederek, kendini yatıştırma, yoğun kaygılardan, karamsarlıktan, alınganlıklardan kurtulma yeteneğidir. Bu sayede huzursuzluklarının kaynağına inebilme ve onları değerlendirebilme imkanına kavuşarak, olumsuzluklarla daha iyi baş edebilmektir.

Kendini Harekete Geçirme: Duyguları bir amaca yönelik olarak harekete geçirebilme. Dikkati toparlamada, kendine hakim olabilmede, doyumunu erteleyebilmede becerili olma. Bu sayede, üretken, etkili ve yüksek performansa sahip olabilmektir.

Başkalarının Duygularını Anlamak: Empati yeteneği. Kendini tanıma ve bilme donanımını, başkalarını anlama ve ona göre davranmayı gerçekleştirecek bir biçimde kullanabilme. Ötekinin ne olduğu ve ne istediği hakkında duyarlı olabilmektir.

İlişkileri Yürütebilmek: Başkalarının duygularını idare edebilme. Bu sayede kişiler arası ilişkiler konusunda belli bir yetkinliğe ulaşarak, her alanda başarılı olabilecek bir performans ortaya koyabilme.

Yukarıdaki sıralamayı Salovey'den alan Goleman, kendisi de aynı sınıflamayı şu kavramlarla ifade etmiştir: Özbilinç, kendine çekidüzen verme, motivasyon, empati, sosyal beceriler (Goleman 1999:394).

Bu yetilerle, IQ yetileri arasında karşıtlık olmadığını belirtmekte fayda vardır. Duygusal zekâ, bugüne kadar hiç var olmayan bir alanın icadı değildir. Duygusal zekâ ve IQ yetileri, birbirinden farklı alanları ifade eden yetilerdir.

Din Öğretimi ve Duygusal Zekâ Gelişimi İlişkisi

Din öğretimi ile duygusal zekâ gelişimi arasında, yetiştirilmek istenen birey profilinin özellikleri ile ilgili etkileşimsel bir ilişki olduğu varsayılmıştır. Din öğretiminin, genel ve özel amaçlarıyla birlikte, kapsadığı alanlar –iman, ibadet, ahlak- da göz önünde bulundurulduğunda, duygusal zekâ gelişimiyle anlamlı bir ilişki içerisinde bulunduğu söylenebilir. Çok boyutluluğuyla ve bütünlüğüyle hayatı kuşatan din olgusunu, eğitim alanına taşırken, eğitilecek bireye de, çok boyutluluğu ve bütünlüğü koruyacak şekilde yaklaşılmalıdır. Bireyin, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel bakımdan dengeli öğrenmeler gerçekleştirilmesine imkan hazırlanmalıdır. Gelişim özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlara göre bu alanlara ait öğrenmelerin yoğunluk düzeyi farklı olabilir; ancak, hiçbir zaman birbirinde kopuk bir şekilde gerçekleştirilmemelidir. Çocukların hayatı bütüncül bir yaklaşımla kavrayabilmeleri için din eğitiminden gelen katkının göz ardı edilmemesi gerekir. Bunu sağlayacak bir din eğitiminin de, bireyin kişisel bütünlüğünü oluşturmada ve geliştirmede katkı sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Kişisel bütünlük, insanı insan yapan özellikler toplamının, yaratılışa uygun olarak korunup geliştirilmesiyle sağlanabilir. Özellikle örgün eğitimde, bilişsel faaliyetler kasıtlı olarak, ön plana çıkarıldığında, öğrencilerin, hayal kurma yetenekleri ellerinden alınır; bilişsel düzeyde öğrenilenler, “atıl bilgi” olarak kalır, yeni durumlara yeni çözümler üretebilme heyecanı, isteği daha uyanmadan köreltilmiş olur. Öğrenciler düşünmenin hayati önemini fark edemedikleri için, düşünme ihtiyacı hissetmezler, bilgiler, alınıp olduğu gibi geri verilen emanetler olarak kalmaya mahkum olur. Olaylara ve olgulara çok boyutlu bakabilme alışkanlığı kazanamayan, kendilerini ifade edebilme becerisini geliştiremeyen, seçemeyen, sorumluluk alamayan öğrenciler, uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalır. Böylece, aklını –duygusal ve zihinsel olarak bir bütün halinde- etkin bir şekilde kullanma becerilerini geliştiremediği için, ümitsizlik, kaygı, üzüntü, korku vb. olumsuz duyguların esaretine girer ve motivasyonunu kaybedeceği için kendi içinde ve varlık alanında anlamlandırma zorlukları yaşar. Oysa eğitim, bireyi aklı, kalbi ve bedeni ile bir bütün olarak kavradığı sürece başarılı sonuçlara ulaşılabilir. Din öğretiminin de yapmak istediği, bireyi bir bütün olarak ele alarak, potansiyelini geliştirmesine din alanından katkı sağlamaktır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin muhtevası içerisinde yer alan öğretim alanlarının her birinin duygusal zekâ gelişimini desteklediği düşünülmektedir.

İnanç öğretimi yoluyla, diğer yetilerin de kendisine dayanması bakımından duygusal zekâ yetilerinin en önemlisi olarak kabul edilen “iç görü sahibi olmak, kendini bilmek, iç dünyasının farkında olabilmek” şeklinde ifade edilen “öz bilinç” yetisi geliştirilebilir.

İnanç öğretimi yoluyla, önemli bir duygusal zekâ yetisi olan “empati” de geliştirilebilir: “Hiç kimse, kendisi için arzu ettiğini başkası için de arzu etmedikçe iman etmiş olmaz.”² Bu hadis, insanların, önemli bir duygusal zayıflıklarından hareketle, imanı, bu durumun iyileştirilmesine bağlamaktadır. Bencillik, insanın en etkili duygularından biridir. Kendini tam olarak tanıyamamış –öz bilinç yetisi gelişmemiş- bir bireyin, başkalarının duygularından haberdar olma –empati- yetisini geliştirmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu yeti, küçük yaşlardan itibaren kazanılan alışkanlıklarla elde edilebilir.

İnsanın en önemli duygularından biri de “güven” duygusudur. İnanç öğretimi yoluyla, kendisini ve kendisi dışındaki her şeyi yaratan, yaşatan ve bunu sevgiyle yapan Allah inancına ulaşmış olan çocuk, nerede olursa olsun, kendisiyle birlikte olan³ bir varlığa güvenmekle, çok önemli bir duygusal kazanım sağlamış olur: korkularını, üzüntülerini, kaygılarını denetleme imkanı bulur, O’ndan güç alır, davranışlarını O’na göre düzenler. Bu da duyguları idare edebilme adına önemli bir duygusal zekâ yetisinin gelişmesini sağlar.

İnanç öğretiminde, ahret inancı konusu, duygusal zekâ yetilerinin hemen hepsinin gelişimine katkıda bulunur; ölüm gerçeği ve yapılan hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağı inancı, insanın, duygularını idare edebilme ve kendini harekete geçirebilme (motivasyon) yetisini kazanmasını zorunlu kılar. Hayatın geçiciliğine ve aynı zamanda ahrete inanan insan, zamanını iyi yönetecek biçimde tedbirler alma ihtiyacı hisseder. Sorumluluklarının idrakinde olmaya çalışır. Kendini denetleme becerisi geliştirmeye çabalar. Dürtüleriyle hareket etmemenin yollarını arar. Her duruma uyum sağlayabilecek ve her durumu kendi şartları içerisinde değerlendirebilecek bir bakış kazanmaya çalışır. Kendisiyle ve başkalarıyla barışık olacak şekilde ruh halini düzenleyebilme becerisi elde etmek için uğraşır. İşte, ahret inancı öğretimi yoluyla, bu becerilerin elde edilebilmesi için gerekli duygusal donanım sağlanabilir.

2 Buhârî, İman, I.

3 “...nerede olsanız, o (Allah) sizinle beraberdir.”(Hadid 57/4).

İbadet öğretimi yoluyla da duygusal zekâ gelişimi desteklenebilir. Temizlik ile ilgili konular, “öz bilinç” gelişimini destekleyen konulardır: İnsanın her yönden –beden, elbise, kalp- temiz olmaya özendirildiği konuların öğretimi yoluyla, temizliğin, onun kendisiyle barışık ve verimli bir birey olarak, kendine güvenmesine ve ilişkilerini bu güven temeline oturtmasına yönelik bir bilinç geliştirmesine katkıda bulunabileceği ortaya konulmaktadır. “Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever”, “Allah temizlenenleri sever” gibi öğretilerle, Allah’ın sevgisini kazanmanın yollarından biri olarak gösterilen temizlik konusu, bu duygusal uyarının etkin bir şekilde işlenmesiyle, alışkanlıklar edinilmesini sağlayabilir. Ayrıca, bütünsel anlayıştan hareketle, temizliğe dayalı olarak geliştirilebilecek sağlık anlayışı, sağlık emanetinin korunması açısından din ile ilişkilendirildiğinde, bireyin bütüncü bir hayat anlayışına sahip olabilmesine katkı sağlayabilir. Bu yolla, hayatın duygusal ve zihinsel alanda bir denge kurarak yaşanmasının anlamına ve önemine vurgu yapan duygusal zekâ gelişimi açısından bir anlayış farkı yaratılabilir.

Oruç ibadetinin ve Ramazan ayının manevi havasının kişiye ve topluma kazandırdıkları çerçevesinde işlenen konular, duygusal zekâ yetilerinin hepsiyle doğrudan alakalı konulardır: İnsanın iradesini güçlendiren ve dayanma gücünü artıran oruç ibadeti, duyguları idare edebilme noktasında, duygusal zekâ gelişimine önemli katkıda bulunur. İnsan, hazzı ertelemenin getirdiği tatmin duygusunu öyle kuvvetli bir şekilde yaşar ki, bu şekilde edindiği duygusal bilinç, onun karakterine damgasını vurarak, daha başka durumlarda da kendisini kontrol edebilir hale gelme becerisi kazanmasına yardımcı olur. Bu durum, ibadetin asıl amacını ortaya koyması bakımından önemlidir: güzel davranışlar sergilemek bilincini ve alışkanlığını elde etmeye çalışmak. Ramazan ayı boyunca, bu bilinci oluşturmaya çalışan birey, diğer zamanlarda da bu bilinçle hareket etmek için oluşturduğu duygusal veri tabanını kullanmayı öğrenebilir. Bu sayede, oluşan öz bilinç becerileri, diğer duygusal zekâ yetilerinin gelişmesine de önderlik eder: açlık tecrübesi, aç ve muhtaç durumda olan insanların anlaşılması bağlamında empati becerisini geliştirir. Komşusu aç iken, kendisi tok yatanın neden kınandığını anlaşılabilir. Diğer zamanlardan daha çok gerçekleştirilen toplumsal birliktelikler (iftar davetleri, teravi namazları, bayram), ilişkilerin gözden geçirilip, yeniden düzenlenmesinde ve bu yolla sosyal becerilerin geliştirilmesinde önemli rol oynar. Dolayısıyla, bir aylık bir duygusal ve fiziksel antrenmanla, insanlar yenilenir ve bilinç tazeleme fırsatı bulur. İbadet öğretimi, bu bilincin oluşması ve gelişmesine katkıda bulunur.

Namaz ibadetinin öğretildiği, özellikle, namazın insana kazandırdıkları bağlamında ele alınan konular çerçevesinde, duygusal zekâ gelişimi açısından büyük öneme sahiptir. Namaz, insanın, Allah ile ilişkisinin çok özelleştiği bir ibadettir. Duyguların harekete geçtiği, huzur ve tatminin yaşandığı bir teneffüs zamanıdır. Törenselleşmiş olarak yerine getirildikten sonra, asıl önemi ortaya çıkacaktır: duygusal anlamda kendisinde bıraktığı derin iz, onun, zamana ve mekana bağımlı olmadan “kulluk” görevini yerine getirmesi için adeta itici bir güç olacaktır. “Beni anın ki, ben de sizi anayım” (Bakara, 2/152) ifadesi, bu duygusal yaklaşmanın ve bağlantının önemini ortaya koymaktadır. Bu inancın ve güven duygusunun kazanılması, duygusal öz bilincin sağlanmasıyla mümkündür. Allah’ın huzurunda olmanın ne hissettirdiğini fark eden bireyin, her zaman bu fark edişin bilinciyle hareket etmeye çalışması, namaz ibadetinin hedefine ulaştığını gösterir. “...Namazında dikkatli ve devamlı ol, çünkü namaz insanı çirkin davranışlardan, akla ve sağduyuya aykırı olan her türlü kötü şeyden alı koyar...” (Ankebut, 29/45) ayeti, “...Yazıklar olsun şu namaz kıılıp duranlara ki, onlar namazlarında bilinçsizdirler” (Maun, 107/4-7) ayetiyle bir arada düşünüldüğünde, bu bilinç halinin önemini ortaya koyar. Bu bilinç hali, duygularını incelterek daima duyarlılık gösterebilmesi adına insanı kuşatır: “Gerçek şu ki, insan kolay kolay tatmin olmayan bir yapıdadır: Başına bir kötülük geldiği zaman sızlanmaya başlar. Bir iyilik ile karşılaşınca da onu bencilce sahiplenip başka insanlardan uzak tutar. Ancak namazda bilinçli olarak Allah’a yönelenler böyle değildir.” (Mearic, 70/19-22) Namaz ibadetinin, duygusal zekâ gelişimi bakımından, bir öz yönetim biçimi olması dolayısıyla zaman yönetimiyle (Güçlü 2001:89) de doğrudan ilgisi vardır. Zamana bağlı olarak gerçekleştirilen bu ibadet, insanın yaşadığı olayların kontrolünü sağlaması, kendini yönlendirerek olayları yönetmesi ve hedeflerine ulaşması için zamanı etkin bir biçimde planlayarak kullanması bakımından katkı sağlar. Bir işi bitirerek diğerine geçmek (İnşirah, 97/7-8) bilincine dayalı bir zamanlama anlayışının oluşması sürecini etkiler.

Zekât ve Sadaka ile ilgili konular, bireyin, kendini tanıyarak, duygularını idare edebilmesi ve bu yolla kişisel gelişiminde ve kişiler arası ilişkilerinde mesafe kat edebilmesi için, önemli veriler sağlamaktadır. Bir arada yaşamının bir ihtiyaç olduğu vurgusundan hareketle, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmanın temeline, bireyin iç dünyasındaki dengelerin sağlanmış olmasını oturtan bu veriler, birey bilincinin oluşmadan toplumsal bilince ulaşamayacağını ortaya koymaktadır. İnsanın çok sevdiği ve var olmasının temeline koyduğu mülkiyet duygusuna bağlantılı bir biçimde gelişen cimrilik, bencillik, aç göz-

lülük, kıskançlık gibi duygu durumlarının, ibadet öğretimi yoluyla eğitilmesinin mümkün ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Vermenin çok zor olduğu, ancak, sağladığı huzurun ve tatmin duygusunun, duygusal belleğe kaydedilerek, benzer durumların bu yaşantılardan esinlenen davranış değişikliklerine yol açabilmesi için çalışmak, duygusal zekânın gelişimine önemli bir katkıda bulunacaktır.

Hac ve Kurban'ı anlatan konularda da, duyguların yönetilmesi ve empati becerisinin kazanılmasına etki edecek konuların yer aldığı tespit edilmiştir. Hac ibadeti kişinin, hayatın çok önemli bir boyutuyla karşı karşıya gelmesini temin eder: Çok çeşitli ırklardan, değişik dilleri konuşan, farklı davranan insanların varlığını yakinen müşahede eden insan, kendi ve kendi dışındakilerle ilgili algısında önemli farklılıklara ulaşır. Kul olma bilincini, eşitlik, çeşitlilik gibi süzgeçlerden geçirir. Zorluklarla baş etmenin bilincine ulaşır. Alıştığı ve kendisine önemsizmiş gibi gelen –ot koparmak, canlılara zarar vermek, uygunsuz sözler söylemek gibi- davranışları, bilinç düzeyinde bir kere daha gözden geçirme imkanı bulur. Allah'a yakınlaşmanın en etkili sembollerinden biri olan “kurban” ibadetiyle, Hz. İbrahim'in yaşadığı güçlüğü, duygusal anlamda paylaşır; gücünün üzerinde yük üstlenmenin gerektirdiği fedakarlığın farkına varır, bu bağlamda, kendine ve Allah'a verdiği sözlerin anlamını bir kez daha düşünme fırsatı bulur ve tövbe edere k kendini temizleme imkanına kavuşur. Tüm bunlar, diğer ibadetlerde olduğu gibi, insanda bir bilinç halinin oluşması ve davranışların bu bilinçliliğe dayandırılması noktasında önemli yaşantılardır. Şüphesiz, duygusal yaşamı zengin olanlar, diğerlerine göre bu bilince ulaşmada edinilecek duygusal zekâ yetileri bakımından daha şanslı olurlar. O halde, ibadet öğretimi yoluyla, duygu dünyasının zenginleştirilmesi, duygusal bilinçliliğin yaşanması demek olan duygusal zekâ gelişimine olumlu katkıda bulunacaktır.

Dua öğretimi yoluyla da duygusal zekâ gelişimine katkı sağlanabilir. Dua, bir iletişim biçimidir. İnsanın çoğunlukla güçsüzlüğünü fark etmesinin ardından gelen, halini arz etmeyi, yakarmayı, istemeyi vs. içeren önemli bir duygu halidir. Duygusal öğrenmelerin baskın olduğu ilköğretim çağında dua öğretiminin önemi büyüktür. Dua, insanın içerisinde bulunduğu durumu değerlendirme ve kendini geliştirme bakımından önemli bir araçtır.

Çocuklar, inanç öğretimi yoluyla Allah'ın ne kadar güçlü olduğunu kavradıktan sonra, dua yoluyla O'nun gücüne sığınmanın verdiği güven duygusunu yaşayacaklardır. Çok içten duygularla yöneldikleri bu durum, yetişkinler tarafından iyi bir şekilde değerlendirilmelidir. İsteklerinin gerçekleşmemesi

durumunda güvenlerinin sarsılmaması için, dua ibadetinin, iç huzurun sağlanması ve Allah ile iletişimin devamlılığı için gerekliliği bağlamında duygusal bir bilinç oluşturulmasına çaba sarf edilmesi gerekir. Çocuklar, bu durumu fark etmeleri halinde, onlar için asıl önemli olanın isteklerinin hemen yerine getirilmesi değil, Allah ile aralarında böylesine özel bir ilişkinin bulunması olduğu bilincine ulaşacaklardır. Ayrıca, dua öğretimi de, tıpkı diğer ritüellerde olduğu gibi, çocuklarda, modelleme suretiyle yerleşebilir: çocuk, kendisini dua etmeye teşvik eden yetişkinlerin, dua ettiklerini ve olumlu bir biçimde etkilendiklerini görmezse, bu teşvik pek işe yaramaz. Duygusal ayna görevini yerine getiremeyen yetişkinler, çocukların, bu önemli duygularını yönlendirebilmelerine yardımcı olamazlar. Bu yüzden, çocuğun model ihtiyacı, uygun bir şekilde karşılanmalıdır. Hz. Muhammet, dua konusunda da model olmuştur. Kendisi her durumda sık sık dua ederek, bu konuda insanları teşvik etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, duanın önemi ve gereğinin vurgulanmasının yanı sıra, pek çok dua örneği de vardır:

“...Bana dua ediniz, duanıza karşılık vereyim...” (Mümin,40/60)

“Kullarım, beni senden sorarlarsa (bilsinler ki), gerçekten ben, (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm...” (Bakara, 2/186)

Dua öğretimiyle ilgili konularda, çocukların günlük konuşmalarında yer alan bazı ifadelerin, dini bakımdan anlamı ve değeri ortaya konulmuştur. Çocuklar, kültürün aktarılmasında en önemli araç olan dili kullanmaya başladıkları andan itibaren, anlamlarını bilmeseler de, yetiştikleri ortamın kültür öğelerine ait ifadeleri kullanmayı öğrenirler. Günlük konuşmalarında, kültürün en önemli ögesi sayılan “din”e ait ifadeleri kullanmayı öğrenen çocuklar, bunların ne anlama geldiğini daha sonra anlarlar. Sabah uykudan uyanmasından itibaren, gün içinde insanların birbirine sürekli “iyi dilekler” de bulunduğunu gözlemlerler: günaydın, iyi sabahlar, ellerine sağlık, afiyet olsun, iyi işler, iyi yolculuklar, Allah kazadan beladan korusun, Allah yardımcın olsun, başarılar dilerim, Allah rahatlık versin, gibi. Burada asıl önemli olan, bu kullanılan ifadelerin, gerçek bir duygusal bilinç oluşturacak şekilde içselleştirilmesi için çalışmaktır. Dilleri söylediği halde, gönüllerinin haberdar olmadığı dilek ve duaların, insanın kişisel gelişimine bir katkı sağlamayacağı muhakkaktır. Duanın, duygusal zekâ gelişimi açısından, iyimserlik duygusunun işlevsel olmasına sağladığı katkı en önemli getirisidir. İyimserlik (olumlu düşünme alışkanlığı), diğer duygular gibi öğrenilebilen bir duygusal beceridir. İyimser olmaya bilinçli bir şekilde çabalayan insan, ümit gibi, diğer olumlu duygula-

rını yönetmeyi de öğrenir. Hayata uyum sağlama sürecinde, umudunu hiçbir zaman yitirmeyeceği için, başına gelen olumsuz durumları “durumsallık” çerçevesinde değerlendirebilmeyi, yaptığı hatalardan ders çıkarabilmeyi öğrenir. Diğer önemli bir kazanım da, empati yetisidir. Kendi istekleriyle yüzleşebilen birey, ötekiler için de dilekte bulunmanın anlamını kavrayabilir, hazzını duyabilir. Dua öğretimi yoluyla, bu beceriler kazandırılabilir.

Ahlâk öğretimi de duygusal zekâ gelişimini destekler. Ahlak öğretimi, kişilik gelişiminin önemli bir yapı taşıdır. İnsanın davranışlarına kaynaklık eden önemli güçler, ahlâk öğretimiyle eğitilebilir ve kişi bu sayede, kendini ve başkalarını mutlu kılacak yapıp etmeleri karakter haline getirebilir. Ahlak öğretimi, bu önemli güçleri (duygular, eğilimler), uygun bir şekilde yönlendirmeyi hedefler. Bunu yaparken dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler şunlardır:

Duygulanımlar ve eğilimler, ne kadar sık ortaya çıkma fırsatı bulursa, o kadar çok pekişir ve yerleşir. O halde, iyi olanların pekiştirilmesi, iyi olmayanların yerleşmemesi için çalışılması gerekir.

Çocukların özdeşim kurabileceği modeller sunmak, onların duygu dünyalarını destekler ve bu yolla yalnız olmadığını düşünen çocuk, daha uygun davranmayı başarabilir. Bu noktada yetişkinler, birer duygusal ayna vazifesi gördüklerini hiçbir zaman unutmamalıdır. Bu dönem çocuğu için, söylenilen şeyler ne kadar etkisiz ise, yapılan veya gösterilen şeyler o kadar etkilidir. Çocuklar, bu anlamda gerçek hayat tecrübelerini, kendi kişisel tecrübeleriyle birebir örtüştürerek, sorunlarına çözüm bulabilirler.

Çocukların yaşadığı bazı duygu durumları, onun gelişimine katkıda bulunmak amacıyla, kullanılabilirler. Çok istediği bir şeyi, daha çok istediği bir şey için feda etmeyi öğrenebilirler; bu sayede, otonom ahlak anlayışının oluşması ve gelişmesi sağlanabilir.

Çocuklar neyin iyi neyin kötü olduğu hakkında doğru bir bilgilendirme süreci yaşamalıdır; bu süreç, kendilerini iyi şeyleri yapma, kötü şeyleri yapmama yönünde deneyimlerini artırmayı ve alışkanlık kazanmayı getirecektir. Bu doğru bilgilere dayalı olarak içinde buldukları durumları akıl süzgecinde geçirecekler, ve yapıp yapmama konusunda irade sergileyebileceklerdir.

Çocuğun, kendisiyle ilgili algılarını sağlam zemine oturtmak, ahlak öğretiminde çok önemli bir ilkedir. Kendini olumlu yüklemelerle algılayan bir çocuğun, aksi halde olan bir çocuğa kıyasla, ahlaki gelişimi daha sağlıklı olur. Çocuk, her durumda kendini değerli görmeye devam edebilecek bir benlik

algısıyla eğitilmelidir. Yanlış ve kötü olan “davranış”tır ve düzeltilebilir, bu davranışı sergilemesi, onun öz değerinden hiçbir şey eksiltmez. Ayrıca, bunu kendi için bu şekilde özümseyen çocuk, kendi dışındaki insanları da bu şekilde algılamayı alışkanlık haline getirir.

Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren gelişimsel özellikleri dikkate alınarak, sorumluluk duygusuyla tanıştırılmalıdırlar. Yaptıkları veya yapmadıkları şeyler konusunda, sonuçlar ve elde edecekleri menfaatler ya da cezalar, uygun bir şekilde onlarla paylaşılmalıdır. Otonom ahlâka geçişin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, sorumluluk duygusunun yerleşmesi gerekmektedir. Bu duyguyu, küçük yaşlardan itibaren sağlıklı bir şekilde yaşayan insanların, hayatlarında, iyiyi kötüden ayırdedebilecekleri ve her durumda kendilerini olumlu motive edecek bir melekeleri gelişir ki buna vicdan demek mümkündür. Vicdan, kişinin karar verme mekanizmasını doğrudan ilgilendiren ve onu iç dinamikleriyle yönlendiren bir melekedir. Doğuşta herkeste var olan bu meleke, eğitim vasıtasıyla olgunlaşmakta ve güçlenmektedir. Eğitim, pek çok şeyin yanı sıra, yukarıda belirtildiği gibi kendi davranışlarının sorumluluğunu yüklenme yönünde bir duyarlılığı oluşturabilecek faaliyetler halinde düzenlenirse, vicdan eğitimi gerçekleşecektir.

Ahlâk öğretimi ile ilgili konulara bakıldığında duygusal zekâ yetilerinin gelişmesine doğrudan katkıda bulunduğu görülmektedir. Konularda, genel olarak, başkalarına duyulan ilgiyi yansıtan davranışlara ve duygulara sahip olma bağlamında bir ahlâkî gelişimin sağlanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir: Paylaşım, yardım, özverili davranış, başkalarına karşı hoşgörülü ve toplum kurallarına uyum sağlamaya istekli olmak ile ifade edebileceğimiz bu ahlâkî gelişim,

Çocukların “iyi”yi “kötü”den ayırt eden şeyi kavramakla birlikte, “iyi” olarak algıladıkları şeyle tutarlı davranış alışkanlıkları geliştirmeleriyle,

Başkalarının huzuru ve haklarına karşı bir sorumluluk duygusu, ilgi ve saygı geliştirmenin yanı sıra, bu ilgi ve saygıyı, şefkatli, yardımsever, nazik ve merhametli hareketlerle ifade etmeleriyle,

Ahlâkî kuralların ihlalinde, utanç, suçluluk, öfke, korku ve hor görme gibi olumsuz duyguları da yaşamalarıyla sağlanabilir.

IV. Sınıf konularında, ahlâkî gelişim, daha çok, dînî değerler yoluyla, kişinin öz bilinç yetisi edinmesine uygun muhtevayla ele alınmıştır: Dinin,

“ben”in “ben” olmasına katkısı vurgulanmıştır: Ben akıllı ve inanan bir varlığım, dolayısıyla, insanları sever ve saygı duyarım, dinin bana öğrettiği gibi, dosdoğru olurum, iyi, doğru ve güzel olanı yaparım, çevremi korurum, çalışırım, Allah’ın yardımına güvenirim ve başarırım. Daha sonra, “ben” bilinci, “Ailem ve Din” ünitesiyle, çocuğun, bu becerileri ilk olarak edindiği ortama taşınmıştır. Son olarak, “Sevinçlerimizi ve Üzüntülerimizi Paylaşalım” ünitesiyle, dini değerler yoluyla “ben” bilincinden toplumsal bilince doğru, bir katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Başkalarının duygularını anlayabilme (empati) ve onları idare edebilme yetileri, ahlak gelişimini destekleyen en önemli duygusal zekâ yetileridir. Hz. Muhammet, kendisine, İslam’ın ne olduğunu soran kişiye, “İslam güzel ahlâktır” dedikten sonra, “güzel ahlâk”ı da şöyle açıklamıştır: “Sana darılan, seninle ilişkiyi kesen kimse ile barışmandır, sana vermeyene vermendir, sana eziyet edeni hoş görüp, affettendir.” (Dârimî, Rikâk , 47. Bâb). Tüm bu zor eylemleri gerçekleştirebilme, güçlü bir empati yetisine sahip olabilmeyi gerektirir. “İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü, en büyük iyilik hangisi ise onunla defet. Böyle yaparsan, aranızda düşmanlık bulunan kimse adeta yakın dostun olur.” (Fussilet, 41/34). ayeti de bu durumu desteklemekte, karşımızdakinin duygularını anlayıp, idare edebilmenin zor ama netice itibarıyla önemli olduğunu ortaya koymaktadır. O halde, sağlam bir öz bilinç geliştirebilen bireyler, başkalarını anlamada ve onlara uygun bir şekilde davranmada başarılı olabilirler. Aslında, IV. Sınıf ünitelerinden, “Hz. Muhammet’i Tanıyalım” ünitesi de, bu yaş çocuklarında empati yetisini geliştirmeye katkı sağlayabilir. Daha sonraki ünitelerde, büyük bir insan ve örnek bir lider olarak karşımıza çıkan Hz. Muhammet, bu üniteye küçük bir çocuktur. Bu yaş çocuklarının O’nu kendi akranları olarak görmeleri, O’nun çocukken yaşadığı olayları, başından geçenleri ve davranışlarını, duygusal bir yakınlık kurarak anlamalarına yardımcı olur. Hz. Muhammet’in yetim ve öksüz olarak büyümesi, kendileri de aynı durumda olan çocuklar açısından düşünüldüğünde, duygusal bir yakınlık doğurur. Hz. Muhammet’in, yanında büyüdüğü insanlarla olan ilişkileri, onlar için örnek olabilir. İçinde bulunduğu durumu olumsuz duygularla algılayan, bir peygamberin yetim olarak büyüdüğünü öğrenmesi, durumunu daha olumlu duygularla algılamasına yardımcı olabilir.

Bu üniteye yer alan, “Gerektiğinde Özür Dilemesini Bilirim” konusu, duygusal zekâ gelişimi açısından önemli bir noktaya temas etmektedir: İyilik eylemleri, genellikle, çocukların olumlu duygularına vurgu yaparak öğretimin konusu haline getirilmektedir. Ancak, baş tarafta da belirtildiği gibi, bazı

olumsuz duyguların yaşanması da ahlaki gelişim açısından bir değer ifade eder. Olumlu ve olumsuz duyguların gücünden birlikte yararlanarak dengeli bir duygusal zekâ gelişiminden söz edilebilir. Olumsuz duyguların bazen, duygusal öğrenme ve davranışsal değişiklik açısından olumlulardan daha çok güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların, beklenen davranışları sergileyemedikleri zaman duydukları mahcubiyet, içselleştirdikleri davranış ölçülerine uyamadıkları zaman hissettikleri suçluluk, çok güçlü duygulardır. Uygun yöntemlerle –örneğin, kişilikleri değil davranışları eleştirilerek- yapılacak düzeltmeler, çocuğun hayatında kalıcı izli davranış değişikliklerine yol açabilir. Ayrıca, bu duyguların kullanılmasının en önemli şartı, “düzeltme”nin, “bağışlama” ve “yeniden kabul edilme”yi de içermesidir. İşte ünitenin bu konusu, hataların düzeltilebilmesinde duyguların gücünden faydalanabilecek şekilde işlenirse, dini bir değer olarak “tövbe” davranışı da, duygusal zekâ gelişimi bakımından bir anlam taşır.

Ünitenin konularından biri de, bilgisizlik ve sorumsuzluk temeline dayalı olarak ortaya çıkan bir duygusal durumu, başkaları hakkında kötü zanda bulunmayı, ele almaktadır. İnsanlığın gelişimine ket vuran, sevgisizlik, güvensizlik gibi olumsuz duyguları yayan bu duygu durumu, “Ey iman edenler! Zandan çokça kaçınınız; çünkü kimi zanlar günahtır” (Hucûrât, 49/12.), “Zandan çok sakınınız... ayıp araştırmayınız, kusur gözetmeyiniz, haset etmeyiniz, birbirinize sırt çevirmeyiniz; ey Allah’ın kulları kardeş olunuz” (Buhârî, Edeb,57.) öğretileriyle kınanmıştır. Bu öğretilere göre, kötü zandan kurtulmanın temel ilkesi, onu çağrıştıracak ve pekiştirecek diğer tüm duygulanımlara karşı tedbir alma gerekliliğidir. Sorunun temeline inerek, bilgisizliğin ve sorumsuzluğun yol açabileceği nahoş durumların oluşturabileceği hisler hakkında konuşularak, duygusal veri tabanını bu anlamda zenginleştiren bir ahlak öğretimi, bu duyguların idare edilmesine katkı sağlayabilir.

“Allah Öfkemizi Yenmemizi İster” konusu, duygusal zekâ gelişimine doğrudan katkı sağlayan bir diğer konudur. Öfke duygusuyla baş etmek, önemli bir duygusal beceridir. Öfke, büyük bir enerji deposudur. İyi yönetilmediği zaman düşünceyi ve sağduyuyu kör eder. Öfke duygulanımı, insanı çoğu kez sonradan pişman olacağı şekilde davranmaya iter. Dolayısıyla, bireysel ve toplumsal olarak zarar veren ve sonunda “pişmanlık” gibi olumsuz duyguların yaşanmasını da tetikleyen öfkenin iyi yönetilmesi için, ahlak öğretimi alanından katkı sağlanabilir: “Allah’a saygılı olanlar, bollukta ve darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler...” (Âl-i İmran, 3/134.), “Asıl pehlivan, öfkelendiğinde öfkesini yine kimsedir.” (Müslim, Bir

öğretileri, öfkeyi yönetmenin değerli bir beceri olduğunu işaret etmektedirler. Allah'ın "hilm" sahibi olduğu, doksan dokuz güzel isminden birinin de "Halim: Yumuşaklıkla davranan" olduğu, H. Muhammet'in de, tüm insanlara ve varlıklara yumuşaklıkla muamele ettiği bilgileri, bu duyguyu yönetmeye veri sağlamak bakımından duygusal zihne kaydedilebilir. Ayrıca, bağlantılı duygu durumlarından da (sabırlı davranmak, duaya başvurmak gibi) istifade edilebilir. Bu ünite de "sabır" ile ilgili de bir konu vardır: "Zorluklarla Baş Etmesini Bilirim". İnşirah Suresinin 5-6. ayetinde, "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık vardır." Denilerek, insanların zorluklarla baş etmeleri için olumlu bir duygu durumu oluşturulmuştur. Dayanmanın ne kadar zor, ama bir o kadar değerli olduğunu ise, "(Ey Müminler!) Sabır ve namazla yardım dileyin: Bu tam bir sığınma duygusu içinde yürekte Allah'a yönelenler dışında herkes için zor bir iştir, onlar ise (sonunda) Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini kesinlikle bilirler." (Bakara; 2/45) ayetinden öğrenmekteyiz. Yine "Muhakkak ki, ölüm tehlikesiyle ve açlıkla, dünya malının, canın ve (alın teri) ürünlerinin kaybı ile sizi sınavacağız. Ama zorluklara karşı sabredenlere iyi haberler müjdele; ki onların başına bir musibet gelince, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve muhakkak O'na döneceğiz!" derler. İşte, Rablerinin nimetleri ve lütfu onlar içindir ve doğru yol üzerinde olanlar işte onlardır!" (Bakara; 2/155-157) ayetiyle, sabır gösterilmesi gereken bazı konuları ve nasıl bir tavır takınılarak gösterilebileceğini görmekteyiz. Daha pek çok örnek vermek mümkündür, ancak, ahlak öğretimi bakımından burada asıl söylenmek istenen şey, "sabır" ın, devam eden bir eylemi ifade ettiğinin, duygusal durum ayarlarını değiştirerek, ruh halinin düzeltilmesi için insanın yeterince güçlü ve donanımlı olarak yaratıldığının, yapması gereken en önemli şeyin, duygusal bilinçliliğe sahip bir tavır sergilemesi olduğunun farkına varmasını sağlayacak bir öğrenme ortamı sunabilmenin gerekliliğidir.

Sonuç

Sonuç olarak, sınırlı bir biçimde buraya kadar yapılmış olan muhteva analizine dayanarak şunu söylemek mümkündür: Duygusal zekâ becerileri, öğrenme ortamında, din dersinin kendi özel alanı içerisinde yer bulmalıdır. Din dersinin muhtevası da duygusal zekâ gelişimini destekleyebilir. Bu dersin, uygun yöntem ve tekniklerle ve duygusal zekâ alanında bilgili, donanımlı ve duyarlı öğretmenler tarafından okutulması halinde, duygusal zekâsı gelişmiş öğrencilerin yetişmesine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Kaynaklar

- Akıncı, Adem (2002). *Hayata Anlam Vermeye Din Öğretiminin Katkısı*. Ankara: (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış doktora tezi).
- Aytaç, Kemal (1972). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Başaran, İbrahim Ethem (1996). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Bilgin, Beyza ve Selçuk, Mualla (2000). *Din Öğretimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Cüceloğlu, Doğan (1998) *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cürçani, Ali b. Muhammed (1988). *Müfredat*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Fullan, M. G. (1991) *The New Meaning of Educational Change*. New York: Teachers College Pres.
- Goleman, Daniel (1999). *Duygusal Zekâ*. Çev. Banu Seçkin Yüksel, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1967). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Güçlü, Nezahat (2001). "Zaman Yönetimi", *Eğitim Yönetimi Dergisi* VII (25/K1Ş). Ankara: Pegem.
- Köknel, Özcan (2003). *Akıl İle Düşünce Gücü*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Onat, Hasan (2003). *Türkiye 'de Din Anlayışında Değişim Süreci*. Ankara: Ankara Okulu.
- Onat, Hasan (2000). "Din Alanında Yeniden Yapılanma Üzerine". *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: MEB Yayınevi, 101-107.
- Özden, Yüksel (1998). *Eğitimde Dönüşüm Yeni Değerler ve Oluşumlar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Selçuk, Mualla (2000). "Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?". *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Smith, P. G. (1965). *Philosophy of Education: Introductory Studies*. New York: Harper and Row.